

Саша Гајин,

студент последипломских студија Правног факултета у Београду

ПРАВО НА ЛИК

Право на лик може да се одреди као апсолутно, субјективно право сваког лица да може самостално да одлучи о регистровању и публикавању свог лика. Право на лик је посебно право личности које извире из права на приватност. У односу на друга права, посебност права на лик се огледа, пре свега, у томе што оно припада свим лицима; па чак и насци- турусу. Затим, овлашћења субјекта права на лик су уперена на специ- фичан објекат. Објекат овог права је сам човеков лик, као спољашњи, чулима непосредно опазив, физички изглед човека. Најзад, у праву на лик садржана су три овлашћења. Ималац права на лик, као прво, има овлаш- ћење да самостално одлучује о регистровању и публикавању свог лика. Међутим, као друго, лице које је трећима дало сагласност за регистрова- ње и публикавање свог лика, задржава могућност да у било ком тренутку опозове већ дагу сагласност. Дакле, као треће, то значи да ималац права на лик располаже апсолутним захтевом, на основу кога може од свих других да захтева да се уздрже од регистровања и публикавања његовог лика.

Кључне речи: *Право личности. – Приватност. – Људски лик.*

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

„Портрети, фотографије, филмови или фонограми који нису намјењени јавности, могу се јавно приказати, односно објавити само са пристанком лица чији лик је представљен на портрету, фотографији или филму, или чији је глас снимљен на фонограму”⁽¹⁾. Непосредно су, дакле, овом одред-

(1) Чл. 5 Закона о објављивању списка, портрета, фотографија, филмова и фонограма личног карактера СР Србије („Службени гласник”, бр. 28, 5. јул 1980); чл. 5. Закона СР Босне и Херцеговине („Службени лист БиХ”, бр. 33, 18. децембар 1980); чл. 4. Закона СР Црне Горе („Службени лист”, СР Црне Горе, бр. 2, 31. јануар 1980); чл. 5. Закона САП Косова („Службени лист”, САП Косова, бр. 46, 31. децембар 1980). У нашем позитивном праву одредбе о заштити лика садржане су и у Закону о заштити проналазака, техничких унапређења и знакова разликовања („Службени лист СФРЈ”, бр. 34–350 из 1981).

бом⁽²⁾ заштићена два права личности – право на лик и право на глас. Посебним законима којима се штите ова два права заштићено је право сваког појединца на његове списе личног карактера.

Несумњиво, свако законско регулисање ове области, која се у нашој земљи може оквалификовати као неразвијена, добродошло је. Оно свакако представља корак напред ка потпунијој заштити права личности. Међутим, у погледу права на лик, које је основна тема овог рада, вреди другачија констатација: законско регулисање овог права представља само континуитет у његовој, код нас, иначе, већ развијеној законодавној заштити. Тако је још предратни Закон о заштити ауторских права из 1929. године имао одредбу која се односила на заштиту права на лик⁽³⁾. После рата се наставља ова законска заштита права на лик. Закони о ауторском праву из 1957.⁽⁴⁾ и 1968.⁽⁵⁾ садржавали су одредбе о забрани објављивању фотографије неког лица без његове сагласности. Међутим, 1978. године нови Закон о ауторском праву доноси одређене промене. Из текста Закона изостављене су одредбе које се односе на заштиту права на лик. Истовремено, у прелазним и завршним одредбама⁽⁶⁾ Закон оставља на снази, до доношења републичких и покрајинских закона из ове области, одредбе ранијег Закона о ауторском праву које су предвиђале заштиту права на лик, али, најкасније до истека једне године од његовог ступања на снагу. На тај начин је старање о заштити права на лик повере републикама и покрајинама⁽⁷⁾. За сада, само су три републике и једна покрајина искористиле своју законодавну надлежност у овој области и донеле посебне законе којима је заштићено право на лик. У оним републикама и покрајини Војводини, у којима ови посебни закони нису још донети, заштита права на лик непосредно се изводи из одредбе чл. 176. Устава СФРЈ, која гарантује неповредивост „личног и породичног живота и других права личности”⁽⁸⁾.

Овако континуираној законској заштити права на лик одговара, са једне стране, у судској пракси, стално јављање спорова који се односе на ово право. Истина, спорова није било много⁽⁹⁾, али се они у континуитету јављају

(2) Сличне одредбе садрже: Закон о ауторском праву и сродним правима СР Немачке од 1955 (чл. 60), Норвешки Закон о ауторском праву (чл. 15, наведено према: Stöckholm S., *La vie privée et les procédés modernes de communication, droit nordique*, p. 772, „Revue international de droit compare”, br. 4/71), Цивилни законик Немачке ДР из 1975 (пар. 7), ГЗ Чехословачке СР из 1964 (пар. 12), ГЗ НР Пољске из 1964 (чл. 23), итд. Искрпан преглед законских текстова из упоредног права који дају заштиту права на лик в. код: В. В. Водинелића, *Лична права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, 1978, п. 922. О историјату овог права в. код: С. Крнета, *О неким аспектима грађанскоправне заштите личности, право на властиту слику*, „Годишњак П.Ф. у Сарајеву”, год. 1967, п. 162 и даље.

(3) Пар. 33.

(4) Чл. 77.

(5) Чл. 95.

(6) Чл. 107.

(7) В. о оправданости пребацивања законодавне надлежности у овој области на републике и покрајине код: С. Крнета, *Поводом нових републичких и покрајинских закона о личним правима*, „Годишњак П.Ф. у Сарајеву”, год. 1980.

(8) Тако и: А. Финжгар, *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 108 и 121, и А. Радоловић, *Право личности као категорија грађанског права*, докторска дисертација, 1985, п. 15.

(9) Код нас је било свега десетак спорова из ове области. В. преглед свих судских одлука из ове области код: А. Финжгар, *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 104, и код: С. Крнета, *О неким аспектима грађанскоправне заштите личности, право на властиту слику*, „Годишњак П.Ф. у Сарајеву”, 1967, п. 181 и 183.

још од првих послератних година⁽¹⁰⁾. Са друге стране, интерес правне теорије за право на лик одговара стању присутности овог права у законодавству и развијености проблема које оно рађа у судској пракси. То значи да је правна теорија увек била спремна да прихвати право на лик као посебно право личности⁽¹¹⁾ али да се осећа недостатак посебних и продубљених студија овог права⁽¹²⁾.

Тема овог рада је право на лик. Међутим, због ограничености простора у овом раду није могуће обрадити сва она питања која се постављају при разматрању једног од права личности које се у иностраној правној теорији обрађује све шире⁽¹³⁾. Због тога је тема одређена сасвим уско – у раду ће бити разматрани проблеми који су везани за само право на лик, тј. за субјекат и објекат овог права и за правна овлашћања која из њега извиру. Изван домашаја овог рада остаће разматрање питања која се односе на повреду права на лик и на његову правну заштиту.

II. СУБЈЕКАТ ПРАВА НА ЛИК

Субјекат права на лик је свако физичко лице. Правна лица не могу да буду субјекти овог права. Разлог је једноставан: правно лице нема свој физички лик⁽¹⁴⁾.

Човек постаје субјекат права на лик самим рођењем⁽¹⁵⁾. Међутим, поставља се питање да ли право на лик припада насцитурусу⁽¹⁶⁾. Чини се да је одговор позитиван. Јер, пре свега, код насцитуруса као једног новог живог бића, које има своју посебну физичку егзистенцију, а такође и свој психички

(10) В. одлуку Окружног суда у Сплиту која је објављена у „Одвјетнику”, бр. 9/55.

(11) И пре рата је теорија признавала право на лик као посебно право. В., нпр. Г. Богданфи – Н. Николић, *Опште приватно право које важи у Војводини*, Панчево, 1925, п. 90 и 91. За послератну правну теорију в.: В. В. Водинелић, *Лична права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, 1978, п. 921; А. Финжгар, *Заштита личности у грађанском праву*, „Архив за правне и друштвене науке”, бр. 1/64, п. 10; В. Спајић, *Сукоб права личности и ауторских права*, „Привреда и право”, број 11–12/83, п. 5; С. Крнета, *О неким аспектима грађанскоправне заштите личности, право на властиту слику*, „Годишњак П. Ф. у Сарајеву”, 1967; М. Босиљчић, *Лична права*, „Гласник АКВ”, број 2/69, п. 22; Ж. Радојковић, *Лична права и њихов однос према лично правним (моралним) елементима ауторског права*, „Анали”, број 2–3 из 1964, п. 271, итд.

(12) В. уопште о стању које код нас постоји у теорији која се бави правима личности: В. В. Водинелић, *Облигационоправна заштита личности, Закон о облигационим односима*, Књига о десетогодишњци Београд, 1988, п. 568 и 569.

(13) Тако у Француској већ постоје монографије о праву на лик написане на више стотина страна. В., нпр., J. Ravanat, *La protection des personnes contre la realisation et la publication de leur image*, Paris, 1978.

(14) В. уопште о правним лицима као субјектима права личности, нпр. код: А. Радоловић, *оп. cit.* п. 134 и даље.

(15) У теорији се истиче да за настанак права личности није потребна никаква активност субјекта права. Ова права настају самим рођењем. В. тако код: А. Финжгар, *Осебностне правнице*, п. 41, Љубљана, 1985.

(16) У теорији уопште постоји сагласност о томе да насцитурусу придају одређена права личности. В. о томе код: В. В. Водинелић, *Лична права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, 1978, п. 914 и код: А. Радоловић, *оп. cit.*, п. 120–126.

живот⁽¹⁷⁾, могуће је разликовати његов спољашњи лик од унутрашњости његовог организма. На тај начин је испуњен неопходан услов који мора да задовољава субјекат права на лик, наиме, да његов спољашњи изглед може да буде предмет регистравања⁽¹⁸⁾.

Такође, насцитурус испуњава и други услов који је потребан да би му се могло признати право на лик: његови посебни интереси могу доћи у супротност с интересима других лица. Тако, интереси насцитуруса могу да дођу у сукоб с интересима трећих лица да региструју и публикују његов лик (нпр. уколико се ради о регистравању физичких аномалија на још нерођеном детету). Међутим, интереси насцитуруса, да његов лик не буде регистрован и публикован, могу да дођу и у колизију са супротним интересима његове мајке⁽¹⁹⁾. Могуће је, наиме, замислити случај да мајка насцитуруса, чак и по цену повреде своје приватности, приказује трећим лицима регистроване деформитете свог још нерођеног детета да би, нпр. нашкодила оцу детета. Због тога би ове интересе требало заштитити, а најбољи начин да се то учини је признавање насцитурусу права на лик.

После рођења па све до четрнаесте године живота дете заступају и у његово име закључују правне послове његови родитељи, односно други законски заступници. Родитељи заступају децу искључиво ради заштите интереса малолетника. Стога, уколико је давање сагласности за регистравање и публиковање лика малолетника противно његовим интересима, оно је непуноважно и не производи никаква правна дејства. И даље, морало би се узети да постоји угроженост интереса малолетника у оним случајевима када се он упорно противи регистравању и публиковању свог лика⁽²⁰⁾. Али, и више од тога, морало би се узети ради заштите интереса малолетника, да је за пуноважност уговора о регистравању и публиковању лика детета које је способно за расуђивање потребна и његова сагласност⁽²¹⁾.

Најзад, малолетник са навршених 14 година живота може самостално да закључи уговор о регистравању и публиковању свог лика, али је за његову пуноважност потребна и сагласност дететових родитеља. Ово правило, такође, има за циљ заштиту интереса детета. Јер, са једне стране, дете у добу између 14 и 18 година још увек није довољно интелектуално зрело да би могло да процени далекосежност последица које за њега могу да настану

(17) В. о томе у: *Медицинска енциклопедија – Фетус, раст и матурација*, други допунски свезак, Љубљана, 1986, п. 177–181, и *Ембрионални развита*, друга књига, Загреб, 1967, п. 371–375 (издање Југославенског лексикографског завода).

(18) Јер, овде се ради о регистравању спољашњег лика, а не о регистравању човекове унутрашњости помоћу рендгенских апарата или ултразвука.

(19) В. уопште о супротностима које могу да настану између интереса мајке и њеног још нерођеног детета и проблемима који се у вези са тим појављују у области права личности, опширно код: А. Радоловић, *op. cit.*, п. 122 и даље;

(20) Најчешће, дете ће се противити регистравању и публиковању његовог лика уколико то за њега представља малтретирање. Из непосредних контаката које је аутор овог рада имао са лицима која у Телевизији Београд раде на економско–пропагандном програму и у Правној служби, затим, са лицима из других ОУР–а који се баве пропагандном делатношћу (као, на пример, „Студиомаркетинг дело“), али и са члановима Удружења манекена и децом која учествују у снимању реклама, као и са њиховим родитељима, могуће је закључити да некада положај баш малолетних лица (често су у питању и бебе) у поступку регистрације њихових ликова, није завидан. Тако, они често остају до дубоко у ноћ у прегрејаним студијама, неретко и без освежавајућих средстава или хране, а када се ради о бебама, чак и без њима тако неопходног сна.

(21) Тако и: А. Финжгар, *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 105.

услед закључења уговора о регистровању и публикавању његовог лика⁽²²⁾. То ће нарочито бити случај, нпр. онда када дете почне да се бави манекенством и због тога запостави школу и слично.

Са друге стране, малолетник у овом добу није довољно социјално зрео да би могао да схвати потребе других лица и своје обавезе према њима. То значи да он не осећа одговорност⁽²³⁾ и да уговор може да штети не само њему, већ и другој страни.

Међутим, постоји низ животних ситуација у којима малолетник закључује уговоре који одговарају законском појму „послова мањег значаја“⁽²⁴⁾ (нпр. краткотрајно, случајно или спорадично статирање у сцени неког филма или емисије). У овим случајевима, због краткотрајности и мале вредности обавеза обе стране, ни малолетник ни трећа лица не могу да претрпе знатнију штету⁽²⁵⁾. Обрнуто, за малолетнике ови послови имају велику вредност. Они за њих често значе не само лако зарађени цепарац, већ и стицање нових другова, лепу забаву, углед у друштву и уживање уколико себе уоче на филму или на телевизији⁽²⁶⁾. Због тога се ови послови и могу сврстати у оне правне послове који, иако имају, субјективно, за малолетника велику вредност, представљају послове малог значаја, за чије закључење није потребна сагласност његових законских заступника.

III. ОБЈЕКАТ ПРАВА НА ЛИК

Објекат овог права је човеков лик. У теорији се о лику говори као о једном личном добру⁽²⁷⁾. Лик је тако једно од човекових личних добара за које важе опште карактеристике које се односе на сва добра ове врсте. Међутим, управо је једна од карактеристика које имају лична добра, а наиме, да представљају објекте права личности⁽²⁸⁾, поделила правну теорију. Једна група

(22) В. о добу стицања зрелости и о адолесценцији као добу преласка из света деце у свет одраслих код: И. Ивић, *Развојна психологија зрелог доба*, „Култура“, бр. 76/77, 1987, п. 36 и 45; Ж. Пијаже, Б. Инхелбер, *Интелектуални развој детета (изабрани радови)*, Београд, 1982, п. 46 и даље; В. Андруловић, М. Чудина, *Основе опће и развојне психологије*, Загреб, 1987, п. 171 и 172; Д. Д. Ђорђевић, *Развојна психологија*, Горњи Милановац, 1981, п. 152 и даље.

(23) В. о ставу америчких психолога о овој особини адолесцената код: Д. Д. Ђорђевић, *ор. cit.*, п. 238, и уопште код: Ерик Х. Ериксон, *Омладина криза идентификације*, Титоград, 1976, п. 109.

(24) В. чл. 122. ЗБПО СР Србије и одговарајуће чланове осталих закона.

(25) Једно социолошко испитивање које је аутор овог рада предузео са групом статиста приликом ТВ-снимања једног домаћег филма показало је да статирање ником од њих не одузима много времена. Такође су сви изјавили да услед предузетог статирања уопште не трпи њихова школа, студије, или редован посао.

(26) Ово су истакли сви испитаници.

(27) Већина теоретичара сматра да је објекат права личности лично добро. Тако: С. Крнета, *Лична права*, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, 1978, п. 910; В. В. Водинелић, *Лично право као субјективно право и као грана права*, „Архив“, бр. 3/76, п. 383; А. Финггар, *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 38; Ј. Дујмов, *Диоба субјективних грађанских права*, „Правни живот“, бр. 6/66, п. 48; О. Станковић, *Објекти грађанских права*, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том II, Београд, 1978, п. 495. В. супротно: А. Радоловић, *ор. cit.*, п. 118.

(28) О проблемима односа субјекат–објекат права личности в. код: В. В. Водинелић, *Лично право као субјективно право и као грана права*, „Архив“, бр. 3/76; А. Финггар, *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 21–23.

аутора⁽²⁹⁾ сматра да права личности не спадају у субјективна права због тога што се субјекат и објекат ових права не могу разликовати, те да због тога ова права припадају групи, иначе непостојећих, безојектних права⁽³⁰⁾. Друга група аутора⁽³¹⁾ је јединствена у ставу да посебности личних добара уопште не утичу на одређивање права личности као субјективног права⁽³²⁾. Лична добра би тако представљала објекте субјективних грађанских права због тога што се над њима може вршити непосредна правна власт⁽³³⁾.

Али, ако се пређе на разматрање објекта права на лик, непосредно се могу уочити два схватања: по једном⁽³⁴⁾ објекат права на лик је слика, а по другоме⁽³⁵⁾ објекат овог права је сам лик. Чини се да је потребно приликом одговора на питање о објекту овог права уочити разлику између две ситуације. Прва постоји онда када једно лице даје сагласност за *регистровање* свог лика. У овом случају, јасно је да је објекат права сам човеков лик.

Лик би могао да се одреди као целовит физички изглед човека. Дакле, под ликом се не подразумева само лице човека, већ човек у својој спољашњој, чулима непосредно опазивој, физичкој егзистенцији. Јасно је, међутим, да објекат права на лик не мора увек да буде цео изглед једног лица, већ то може да буде и један његов део. Најчешће ће то бити израз лица, али може и неки други део физичког изгледа човека који је подобан за представљање свог носиоца⁽³⁶⁾.

Друга ситуација се јавља онда када лице даје сагласност не за регистровање, већ за *публиковање* свог регистрованог лика. За разлику од прве, у овој другој ситуацији се ради о лику једног лица који се регистровањем материјализовао, тј. о слици субјекта права. Ова материјализација лика једног лица за собом повлачи одређене последице. Пре свега, субјекат права на лик може непосредно, својим радњама, да упознаје треће са својим материјализованим ликом само под условом да има право својине (или уопште државину) на слици. Обрнуто, трећи, који је власник (или држалац) слике не може да је публикује без сагласности самог лица које је на слици представљено. Тако се показује да су ова два права, у другој хипотези, међусобно условљена те да се не могу вршити једно без другог. А то значи, пре свега, да постојање једног права омогућава вршење другог. Али, и друго, то истовремено значи да је

(29) В. опширно о овим схватањима код: В. В. Водинелић, *Лично право као субјективно право и као грана права*, „Архив”, бр. 3/76, п. 375 и даље и код: А. Радоловић, *op. cit.*, п. 101 и даље.

(30) Критику ових схватања в. код: В. В. Водинелић, *Лично право као субјективно право и као грана права*, „Архив”, бр. 3/76, п. 376.

(31) В. напомену (27)

(32) Чак се и они аутори који сматрају да сва субјективна грађанска права немају свој објекат слажу са мишљењем да права личности имају објекат. В. тако: О. Станковић, *О подели права на апсолутна и релативна*, „Анали”, бр. 5-6/85.

(33) Тако О. Станковић дефинише објекат апсолутних права као правно добро на коме постоји непосредна правна власт, са којом обавеза пасивног субјекта није у корелативном односу. В.: О. Станковић, *Објекти грађанских права*, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том II, Београд, 1978, п. 495.

(34) Тако се већ из наслова расправа које су посвећене овом праву види став њихових аутора о објекту права на лик. В., нпр. С. Крнета, *О неким аспектима грађанскоправне заштите личности, право на властиту слику*, „Годишњак П.Ф. у Сарајеву”, 1967, год. и: D. Bekourt, *Le droit de la personne sur son image*, Paris, 1969.

(35) В. тако: А. Финжгар, *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 102.

(36) Једини услов је да лик може да се препозна. В. тако код: С. Цигој, *Границе права на информацију, Одговорност у информативној делатности*, Загреб, 1978, п. 149, ф. 22.

постојањем једног права ограничено вршење другог. Даље, то води закључку да оно што се за једну страну показује као ограничење, за другу постоји као субјективно право. Најзад, због тога што се овде ради о ограничењу власти једног лица коју оно има према одређеном објекту, оба права имају исти објекат. Јер, једноставно, субјективно право, да би заиста значило ограничење власти једног лица према одређеном објекту и само мора да представља правну власт уперену на исти објекат. Само два овлашћења која имају исти објекат могу узајамно да се ограничавају. Уколико то не би било тако, и једно и друго право би били слободни од ограничења. Тако се показује да је у овом другом случају објекат права на лик слика.

Сада се два права, право лица да одлучује о регистровању свог лика и право да одлучује о публиковању свог регистрованог лика, разликују, између осталог, и на основу тога што су усмерени на различите објекте. Због тога они постоје као раздвојени и независни једно од другог. Међутим, истовремено се показује да је, ипак, у оба случаја објекат ових права лик. Јер, са једне стране, слика је само материјализовани лик човека, тј. помоћу ње је могуће представити лик једног лица. С друге стране, ово лице препознаје свој лик на слици. Због тога се ова два права могу посматрати, уз уочавање свих разлика које између њих постоје, као делови једног општег права чији је објекат лик. То је право на лик.

Међутим, ово опште право на лик у себи крије још једно, посебно право, које постоји поред претходна два и које се од њих разликује. Ово разликовање ће се одмах показати у следећем делу рада.

IV. ОВЛАШЋЕЊА КОЈА СУ САДРЖАНА У ПРАВУ НА ЛИК

Субјекат права на лик је, пре свега, овлашћен да самостално одлучује о регистровању и објављивању свог већ регистрованог лика. Такође, он је овлашћен да одлучи о опозивању раније дате сагласности за регистровање и публиковање свог лика. Најзад, он има овлашћење да захтева од свих трећих лица уздржавање од радњи које би представљале повреду његовог права⁽³⁷⁾.

1. Овлашћење субјекта да самостално одлучује о упознавању трећих са својим ликом

Свако физичко лице има право да одлучи о упознавању трећих са својим ликом. Тако, сваки човек може да одлучи да свој лик изложи опажању трећих, али, он је исто тако овлашћен да свом лику обезбеди приватност, те да не дозволи трећима да га својим чулом вида региструју.

Међутим, већ се овде види да овако одређено право једног лица по обиму премашује границе овлашћења свакога да одлучује о регистровању и објављивању свог регистрованог лика. Јер, опште право човека да одлучи о упознавању трећих са својим ликом садржи у себи не само право да одлучи о регистровању и публиковању свог лика, већ и право да одлучи о физички непосредном опажању лика од стране трећих. Стога се ова три посебна права (иако чине једну целину, пошто имају *исти објекат, човеков лик*, и пошто се

(37) В. о модерном схватању захтева као специфичног овлашћења код: С. Крнета, *Субјективна права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том III, Београд, 1978, п. 192; М. Поповић, *Суштина субјективног права*, „Архив“, бр. 1/78, п. 51; такође, о односу захтева према осталим овлашћењима код: М. Поповић, *Покушај дефиниције субјективног права*, „Анали“, бр. 1/66, п.90. В.о томе и пар. 194/1 Немачког ГЗ.

могу подвести под *исто опште овлашћење*, тј. *право да се одлучи о опажању свог лика*) морају разликовати, те се могу и посебно проучавати. Тако се и овај рад бави само разматрањем питања која се постављају у вези са правом једног лица да може самостално да одлучи о регистрацији и објављивању свог већ регистрованог лика.

а) *Овлашћење лица да одлучи о регистрацији лика и овлашћење да одлучи о објављивању регистрованог лика*

Субјекат права на лик може самостално да одлучи да ли ће да допусти регистрацију свог лика⁽³⁸⁾. Под регистрацијом лика овде се подразумева његово фиксирање помоћу одређених техничких средстава и преношење на неку материјалну подлогу. За саму регистрацију нису важне врсте средстава, тј. справа и поступака, које се употребљавају приликом фиксирања, као и врсте материјалних подлога које су носиоци тако фиксираног лика⁽³⁹⁾.

Међутим, управо је за савремена техничка средства везан практичан проблем правне заштите субјекта права на лик. Тако се у време када нису постојали апарати помоћу којих би се човеков лик могао регистровати без његовог пристанка, проблем правне заштите најчешће није постављао⁽⁴⁰⁾. То је било време када је за фиксирање лика једног лица било потребно дуготрајно позирање, које је искључиво зависило од његове воље⁽⁴¹⁾. У новије доба, захваљујући савременим техничким средствима помоћу којих се човеков лик може регистровати тренутно и са велике удаљености⁽⁴²⁾, воља субјекта права нема више ону суверену улогу у спречавању радњи којима се вређа његово право.

О значају заштите субјекта права на лик говори и чињеница да је у кривичним законима⁽⁴³⁾ готово свих⁽⁴⁴⁾ наших република и покрајина инкри-

(38) Ово овлашћење субјекту права на лик признато је и у Упоредном праву, не само у законодавству, већ и у судској пракси и правној теорији. За Француску: М.Ј. Velu, *Vie privée et droit de l'homme, Actes du Troisième Colloque International sur la Convention Européenne des Droits de l'Homme, Bruylant—Bruxelles*, 1973, п. 85 и 87; J. Ravanas, *op. cit.*, п. 16 и 17, и уопште преглед схватања изражених у француској правној теорији п. 234 и даље. Опширан преглед одлука француских судова које признају ово овлашћење субјекту права на лик в. код: J. Ravanas, *op. cit.*, 241. За стање у Швајцарској и Немачкој в. код: Д. Стојановић, *Заштита личности од индискреције*, „Правни живот”, бр. 1/61, п. 26 и 29 и код: М.Ј. Velu, *op. cit.*, п. 985, али и за стање у Италији, Белгији и Холандији п. 86, као и за Европску конвенцију о правима човека п. 87.

(39) Тако је правно релевантна свака радња фиксирања лика на филму или фотографским апаратом, на сликарском платну или сликањем или цртањем на другој подлози, итд.

(40) В. о томе код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 207.

(41) В. о томе код: М.Ј. Velu, *op. cit.*, п. 85.

(42) О могућностима снимања приватних активности помоћу савремених фотоапарата и телеобјектива в. код: М.Р. V. Jones, *La vie privée mise en péril par la technologie, Vie privée et droit de l'homme—Actes du Troisième Colloque International sur la Convention Européenne des Droits de l'Homme, Bruylant—Bruxelles*, 1973, п. 190.

(43) Чл. 71 КЗ СР Србије, чл. 61. КЗ СР БиХ, чл. 63. КЗ СР Македоније, чл. 68. КЗ СР Словеније, чл. 64. КЗ СР Црне Горе, чл. 44. КЗ САП Војводине и чл. 49. КЗ САП Косова.

(44) КЗ СР Хрватске није инкриминисао ово дело.

минисана радња неовлашћеног фотографисања⁽⁴⁵⁾. С друге стране се баш захваљујући законским одредбама из области кривичног права са сигурношћу може рећи да у нашем правном систему свако лице има право да одлучи о томе да ли ће да допусти акт регистровања свог лика. Јер, без обзира на то што изван области кривичног права нема одредаба које би забрањивале радњу регистровања, инкриминисање неовлашћеног регистровања лика у кривичним законима изражава став целог правног система према овом акту. То значи да је акт регистровања лика једног лица без његове сагласности противправан и да се у циљу отклањања стања противправности могу ангажовати не само кривичне, већ и грађанскоправне санкције.

Обрнуто, акт неовлашћеног *публиковања* лика једног лица је такође противправан са становишта целог правног система, али је он, не само као други облик кривичног дела неовлашћеног фотографисања инкриминисан у кривичним законима, већ је забрањен и посебним законима који се односе на заштиту права на лик.

Изворно, само носилац права на лик може да одлучи о томе да ли ће његов лик бити објављен. Објављивање лика се састоји у упознавању трећих лица са ликом фиксираним на некој материјалној подлози⁽⁴⁶⁾. Није битно на који начин и помоћу којих средстава се то конкретно чини⁽⁴⁷⁾. Важно је да се лице чији је лик јавности представљен може препознати. Супротно, уколико из публикације не може да се утврди о ком лицу је реч (нпр. због предузете фотомонтаже или због маскирања једног дела лика и сл.), неће постојати повреда права на лик.

Такође, ово право неће бити повређено ни у случају када је регистровани лик неовлашћено публикован, али истовремено није и представљен јавности (нпр. уколико због кvara на одашиљачу емитовани лик једног лица није стигао до ТВ пријемника). Такво емитовање уопште не представља публиковање, јер није довело до опажања лика од стране трећих лица. Међутим, то не значи да субјекат права на лик у овом случају не ужива правну заштиту. Такође, то не значи да је субјекат права на лик, уколико је сазнао за објављивање које предстоји или је у току, принуђен да сачека повреду свог права да би добио правну заштиту. Тада он може да захтева од суда доношење одлуке којом се забрањује радња објављивања. Тек у случају да је предузета радња публиковања апсолутно неподобна да доведе до упознавања трећих са његовим ликом, субјекат овог права не би могао да добије правну заштиту.

(45) У континенталном систему тајно и неовлашћено снимање је инкриминисано, пре свега, у кривичним законима. В., нпр. нови члан 368. *Code penal* у Француској од 17. јула 1970 (разматрања у вези с овим чланом в. код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 240 и код: R. Nerson, *La protection de la vie privée en droit positif français*, "Revue international de droit comparé", бр. 4/71, п. 749). В. такође: чл. 264а. Кривичног законика Данске (наведено према: S. Strömholm, *op. cit.*, п. 781 и даље). Међутим у САД постоји и посебан деликт грађанског права који се односи на ову радњу (в. о томе код: В.В. Водинелића, *Лична права*, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, том I, Београд, 1978, п. 919), и уопште за англосаксонско право код: С. Крнета, *Основне карактеристике цивилноправне заштите личности у англоамеричком праву*, "Годишњак П.Ф. у Сарајеву", 1972.

(46) Слично публиковање одређује и J. Ravanas, *op. cit.*, п. 208.

(47) Тако ће постојати објављивање ако је лик неког лица трећима презентиран путем филма, фотографије, цртежа, карикатуре, али и у проспектима, разгледницама, каталозима, ТВ-емисијама, новинама, модним час-описима или на неки други начин (в. о томе код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 211 и код M.J. Velu, *op. cit.*, п. 80).

Ово је потребно истаћи због тога што постоје мишљења⁽⁴⁸⁾ да је само излагање регистрованог лика кажњиво, без обзира на то да ли је уистину овај лик и опажен од трећих. Истина, неке радње објављивања стварају готово необориву претпоставку да су са ликом заиста упозната трећа лица или да су подобна да доведу до повреде права на лик⁽⁴⁹⁾, али то ипак не значи да је оправдано генерализовање по коме је свако излагање лика једног лица забрањено.

Насупрот томе, потпуно се може подржати став по коме за постојање повреде права на лик није битно колико је људи опазило регистровани лик једног лица⁽⁵⁰⁾. Повреда права постоји, како онда када је лик опазио само један човек, тако и у случају када је физички изглед неког лица представљен милионском аудиторијуму.

Најзад, субјекат права на лик може да одлучи да сам региструје и публикује свој лик. Такође, он може да одлучи да регистровање и публиковање свог лика препусти неком другом лицу. У овом другом случају давање сагласности за регистровање и публиковање другом лицу не само што представља претпоставку за вршење права на опозив које има носилац права на лик, већ покреће и низ питања која заслужују посебна разматрања.

б) Давање сагласности за регистровање и публиковање лика трећима

Субјекат права на лик може једностраном изјавом воље да пренесе на неко друго лице овлашћење за регистровање и публиковање свог лика. На основу тога ово друго лице стиче право да самостално, у случају који је предвиђен у изјављеној сагласности, одлучује о регистровању или објављивању лика даваоца овлашћења.

Изјава воље којом се даје сагласност за регистровање и објављивање лика трећима може да буде изричита и прећутна⁽⁵¹⁾. У вези с тим у теорији је изражено мишљење да сваки од ова два начина давања сагласности има своју сферу простирања. Тако се, на пример, сматра да у ситуацији када се једно лице налази на улици или неком другом јавном месту, оно може да да једино прећутну сагласност и тада оно овлашћује сва друга лица да га сликају⁽⁵²⁾. Штавише, сама његова присутност на јавном месту, по овом схватању, представља прећутно изражавање сагласности са регистрацијом и публиковањем његовог лика⁽⁵³⁾. Ово схватање теорија о прећутном пристанку образлаже чињеницом да је једно лице самим тим што је изашло из своје приватности, прећутно пристало на упознавање јавности са својим ликом, а то значи и са

(48) В. тако J. Ravanis, *op. cit.*, п. 209.

(49) Нпр., уколико је извршено емитовање слике једног лица путем телевизијског преноса.

(50) У теорији се истиче да је битно да је лик презентован „неодређеној групи особа“. Тако мисли Р. Kayser (наведено према: J. Ravanis, *op. cit.*, п. 209).

(51) В. тако: А. Финжгар, *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 105 и А. Радоловић, *op. cit.*, п. 255.

(52) В. исцрпан преглед теоретичара и одлука француских судова који заступају теорију прећутне сагласности код: J. Ravanis, *op. cit.*, п. 165 ф. 103. За италијанску праксу судова в. код: А. Радоловић, *op. cit.*, п. 256.

(53) В. тако: R. Savetier, *Le droit de l'art et des lettres* (наведено према: J. Ravanis, *op. cit.*, п. 166 ф. 110).

својим регистрованим ликом. Сматра се, чак, да је овај пристанак не само прећутан, већ и нужан⁽⁵⁴⁾ због тога што је човек осуђен да живи у друштву. И управо од овог последњег става противници ове теорије почињу, може се рећи, оправдану критику. Тако је примећено да, по теорији прећутног пристанка, сагласност једног лица са објављивањем и регистровањем његовог лика, уколико је нужна није ни потребна⁽⁵⁵⁾. То би у ствари водило сужавању обима овлашћења субјекту права на лик, иако се њихово постојање на први поглед не доводи у питање. Затим, истиче се елеменат фиктивности у овој теорији⁽⁵⁶⁾. Наиме, са ослоном на принцип аутономије воље⁽⁵⁷⁾, ова теорија узима да су сви људи, самим изласком из своје приватности, изразили сагласност са регистровањем и публиковањем њихових ликова. Међутим, каже се да то не одговара истини⁽⁵⁸⁾, јер се често основ дозвољености ових аката налази у неком другом принципу, као што је, на пример, принцип јавности и информисаности, а не у слободно израженој вољи субјекта права. Најзад, ова теорија не води рачуна о чињеници да лице чији се лик региструје или објављује често нема могућности да изрази своје противљење⁽⁵⁹⁾. Због тога се у тим случајевима не може говорити о прећутној сагласности, већ о недостатку било какве сагласности⁽⁶⁰⁾. Сви ови приговори против теорије прећутног пристанка чине се тачним. Можда је могуће додати још само једну констатацију. Заступници теорије о прећутном пристанку правилно су запазили сву нужност човековог живота у друштву. Занста, веома је тешко живети потпуно сам. Међутим, сва нужност човековог социјалног живота ништа се не тиче права које се на овом месту разматра. Наиме, човек, тиме што нужно долази у непосредан и свакодневни контакт са другим људима, истовремено пристаје на једну даљу неминовност која произлази из тих контаката: он пристаје да трећа лица непосредно упозна са својим физичким ликом. На тај начин он, у ствари, остварује оно прво посебно право, које се заједно са правом свакога да одлучи о регистровању и објављивању свог лика, налази у, за њих, општем праву на лик. Међутим, он, шетњом по улици, не пристаје на то да неко његов лик региструје или публикује, једноставно због тога што то за њега не представља нужност⁽⁶¹⁾. Још увек давање сагласности за фотографисање или друго регистровање и објављивање лика које даје једно лице, није неопходан услов његовог социјалног живота, те му, у случају да ову сагласност не да, не прети живот пустињака.

Насупрот теорији о нужности прећутног пристанка налази се схватање по коме се сагласност за регистровање и публиковање активности неког лица које улази у његов *приватни живот*, мора дати изричито⁽⁶²⁾. Не улазећи овде у расправу о самом појму приватног живота, може се рећи да не постоји

(54) В. о томе код: J. Ravanis, *op. cit.*, п. 166 ф. 110 и п. 171 ф. 128.

(55) Тако: J. Ravanis, *op. cit.*, п. 171.

(56) *Ibid.*, п. 167.

(57) *Ibid.*, п. 168.

(58) *Ibid.*, п. 169.

(59) *Ibid.*, п. 169.

(60) *Ibid.*, п. 169

(61) Управо ово разликовање не чине неки правни писци у Француској, те кажу да је апсолутна забрана репродуковања слике могућа само уколико се живи потпуно усамљено и уколико не постоји ниједан вид социјалног живота. Тако мисли: J. Ravanis, *op. cit.*, п. 175 (аутор наводи и остале писце који имају исто мишљење на п. 175 ф. 145).

(62) В. о теоретичарима који заступају ово схватање код: J. Ravanis, *op. cit.*, п. 249 ф. 17.

никакав разлог због кога се не би могла сагласност за регистровање и публикавање у овом случају дати и прећутно. Једини услов је да овако прећутно дата сагласност буде несумњива⁽⁶³⁾.

Тако би баш ово правило о несумњиво израженој прећутној сагласности могло да одговори на једно конкретно, веома често постављано питање у правној теорији. Наиме, каква мора бити сагласност коју на јавним местима пролазници треба да дају уличним фотографијама да би се њихова активност сматрала дозвољеном? Ово је питање око кога су се сукобила многа схватања у француској правној теорији. Пре свега, ово питање је и у француској пракси дуго било спорно. Практична решења су се сводила на две различите одлуке француских државних органа. По једној, рад уличних фотографа је забрањен због тога што њихова активност узнемирава грађане и ремети јавни ред и мир⁽⁶⁴⁾. Друга одлука је њихов рад допуштала, са позивом на принцип слободе предузетништва и пословања⁽⁶⁵⁾. Међутим, убрзо се јавио трећи проблем, наиме, дилема да ли њихова активност представља повреду права које сваки пролазник има на свој лик. Теорија се поделила. Пре свега изражен је став да је, у складу са теоријом о прећутној сагласности, свако регистровање лика једног лица на јавном месту, а затим и његово публикавање дозвољено⁽⁶⁶⁾. Ово схватање је одмах добило своје критичаре. Неки од њих су ишли на ублажавање теорије о прећутној сагласности⁽⁶⁷⁾. Тако је заузет став да је дозвољено само регистровање, али не и публикавање лика пролазника. Дале, наводи се да регистровање лика пролазника представља у ствари само понуду за закључење уговора на основу кога би фотограф био овлашћен да изради фотографију⁽⁶⁸⁾. Губи се при томе из вида да регистровање не представља понуду за закључење уговора, већ само реализовање овог „уговора“ који, очигледно је, због тога што није постигнута сагласност изјављених воља, није ни настао. Најзад, постоје схватања која безмало сасвим одступају од теорије прећутне сагласности. Каже се да је фотографисање пролазника дозвољено увек уколико не постоји њихово изричито противљење⁽⁶⁹⁾. Тако се у ствари негира нужност прећутног пристанка пролазника, те се поставља питање зашто они, када већ могу изричито да се успротиве сликању, не могу то да учине и на несумњив, али прећутан начин.

Насупрот свим овим схватањима налазе се она која бране мишљење да је активност уличних фотографа дозвољена само у случају када из изричито или прећутно изражене воље пролазника на несумњив начин произлази да су они сагласни са регистровањем свог лика⁽⁷⁰⁾. У сумњи, фотограф је тај који мора да докаже пролазникову сагласност⁽⁷¹⁾.

Међутим, треба рећи да се ово питање данас у Француској практично и не поставља⁽⁷²⁾. Проблем је ишчезао онако како је и настао. Због тога што

(63) В. о томе нарочито код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 250 Аутор истиче нарочито да просто и једноставно ћутање не значи сагласност, п. 251.

(64) В. о овим одлукама општинских органа у Француској код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 226.

(65) В. у том смислу у Француској пракси Le Conseil d'Etat код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 229, али и за део теорије п. 230.

(66) Преглед теоретичара који бране ово схватање налази се код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 187 ф. 52–55. Преглед схватања судске праксе у Италији в. код истог аутора на п. 188 ф. 62.

(67) Списак ових аутора садржан је код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 187, ф. 56.

(68) Тако мисли J. Carbonnier (наведено према: J. Ravanas, *op. cit.* п. 232)

(69) Тако мисли P. Kayser (наведено према: J. Ravanas, *op. cit.* 231, ф. 107).

(70) В. тако: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 233.

(71) *Ibid.*, 233.

(72) *Ibid.*, п. 233.

користе технички савршенији „полароид“ апарате који фотографију могу да израде убрзо после регистровања лика, улични фотографи у Француској се уштежу да уопште сликају пролазнике. Јер, иако технички савршенији, „полароид“ апарати праве изузетно скупе фотографије, те се фотографима једноставно не исплати да пролазнике сликају уколико нису сигурни да су они на фотографисање пристали.

На крају треба закључити да је субјекат права на лик увек овлашћен да изричитом или прећутном изјавом воље одобри или забрани регистровање и публиковање свог лика. Уколико, пак, једно лице својом изјавом воље да сагласност за регистровање или објављивање свог регистрованог лика, поставља се питање дејстава која производи ова његова сагласност.

в) Дејства која производи изјављена сагласност

Субјекат права на лик је овлашћен да да сагласност за регистровање или публиковање свог регистрованог лика. Ова сагласност је, пре свега, онај елеменат на основу кога једно фиксирање или објављивање лика неког лица постаје допуштено. *Volenti non fit iniuria*. У теорији се у том смислу говори о позитивном аспект изјављене сагласности⁽⁷³⁾. Он је неспоран. Чини се, међу-тим, да са негативним аспект изјављене сагласности није тако. Постоје мишљења⁽⁷⁴⁾ да се негативан аспект сагласности састоји у томе што се изјављивањем сагласности на друго лице не преноси никакво право. Право на лик је, као лично право, неотуђиво од свог носиоца⁽⁷⁵⁾, те се због тога изјављеном сагласношћу само проширују границе слободе трећих лица, али им се не преноси право⁽⁷⁶⁾. Једноставно, нико се не може одрећи свог права на лик. Обрнуто, постоји мишљење по коме је могуће одрицање од овог права. Тако се наводе случајеви музичара, глумача, певача и других медијских звезда, који су лишени права на заштиту због тога што су намерно, у циљу свог популарисања, скандале из приватног живота сервирали јавности⁽⁷⁷⁾. Каже се да су се они тим својим поступцима прећутно одрекли права на приватан живот⁽⁷⁸⁾. Самим тим они су изгубили право на лик.

Шта може да се каже о ова два поларизована става? Пре свега, јасно је да се субјекат права на лик не може одрећи свог права. Сва лична права су неодвојива од свог носиоца, те се не могу отуђити, али му се не могу ни

(73) В. о томе: *ibid.*, п. 247.

(74) Тако мисли: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 247 и даље.

(75) Уопште о неотуђивости права личности в. код: В. В. Водинелић, *Лично право као субјективно право и као грана права*, „Архив“, бр. 3/76, п. 384; А. Радоловић, *op. cit.*, п. 140 и даље; J.M. Grossen, *La protection de la personnalité en droit privé (quelques problèmes actuels)*, „Revue de droit suisse“, бр. 3/60, п. 10.

(76) В. тако: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 265.

(77) В. о томе код: R. Lindon, *Dictionnaire juridique—Les droites de la personnalité*, Paris, 1983, п. 282 и 284; и J. Ravanas *op. cit.*, п. 252. В. у вези са тим и Резолуцију 428 коју је усвојила Консултативна скупштина Европског савета и у којој се каже да се не може заштитити право на приватан живот особа које су својим понашањем подстицале индискреционе акте против којих устају тужбом (наведено према: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 275).

(78) В. тако: R. Lindon, *op. cit.*, п. 285, али и о француској судској пракси која тако мисли, п. 285. В. о томе опширно код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 254 – аутор каже да се у Француској на теорију о одрицању од приватног живота ослањају неке друге теорије, као, нпр. теорија о достојанству права, правосућа и заштите јавног поретка, чији је аутор P. Mimmi, п. 255.

одузети. Међутим, исто тако, није тачан ни став да се изјављеном сагласношћу на друго лице не преноси право. Јер, као прво, конструкција по којој се сагласношћу само шири граница слободе делања неког лица не може да се прихвати. Јер, остаје нејасно која је правна садржина тако одређене слободе делања једног лица и како се она у грађанском праву може испунити другачије него различитим субјективним правима⁽⁷⁹⁾. Као друго, изјављеном сагласношћу не преноси се на друго лице цело право на лик. Тако, пре свега, давањем сагласности, носилац права на лик, на друго лице преноси само једно овлашћење које је по обиму ограничено. Наиме, носилац права на лик не може да се одрекне права да одлучује о регистровању и објављивању свог лика за будућност, као што не може ни да га у неограниченом обиму преноси на друга лица. То значи да друга лица могу да добију само једно просторно и временски ограничено овлашћење за регистровање и публиковање лика имаоца права⁽⁸⁰⁾. Свако прекорачење овлашћења одређених у изјави воље којом је дата сагласност, представља повреду права на лик.

У вези са овим, у теорији су формулисана и правила тумачења изјављене сагласности⁽⁸¹⁾. Тако се каже да изјављена сагласност за регистровање за собом не повлачи и сагласност за публиковање, и обрнуто. Такође, да сагласност дата за једно регистровање или публиковање, по правилу, не важи за нека друга, доцнија⁽⁸²⁾. Најзад, као најопштије, постављено је правило да изјављена сагласност треба да се тумачи рестриктивно⁽⁸³⁾.

Са друге стране, субјекту права на лик припада овлашћење да може у сваком тренутку да опозове већ дату сагласност за регистровање и објављивање свог лика. Ово овлашћење, за разлику од оног првог, преносивог, уопште не може да се отуђи од носиоца права. Због тога га субјект права на лик увек задржава, без обзира што је на другом пренео ограничено овлашћење за регистровање и публиковање свог лика.

2. Право на опозив дате сагласности

Субјект права на лик има право да самостално одлучи о томе да ли ће претходно дату сагласност за регистровање и публиковање свог лика по-

(79) У теорији је чак изнето схватање да се суштина субјективног права састоји у томе да уреди однос између појединаца, те тако одреди индивидуализованој вољи простор на коме она влада независно од друге воље (в. о теорији воље коју је формулисао Савињи код: С.Крнета, *Субјективна права*, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том III, Београд, 1978, п. 189 и даље).

(80) Тако они могу да добију само овлашћење да, нпр. носиоца права сними на тачно одређеном месту или да његову слику објављују у тачно одређеном временском периоду или у одређеним публикацијама итд.

(81) В. о овим правилима тумачења код: В. В. Водинелић, *Лична права*, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, 1978, п. 921; А.Финггар, *Особностне правце*, Љубљана, 1985, п. 105; J. Ravanas, *op. cit.*, п. 250. У француској судској пракси је у погледу ових правила чувена пресуда Tribunal civil de la seine од 4. II 1956, — *Gaz. Pal.*, 56. I. 284 (наведено према: R. Lindon, *op. cit.*, п. 105).

(82) В. о томе код: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 263 и 264. Постоје, међутим, и супротна схватања по којима је право на лик повређено само у случају првог неовлашћеног објављивања лика једног лица, док доцније не представљају повреду права. У том смислу се прави аналогича са ситуацијом која се односи на област информисања, где се сматра да када информација једанпут оде у циркулацију, она припада целом свету – то је теорија коју заступа М. А. Toulemon (наведено према: J. Ravanas, *op. cit.*, п. 256).

(83) Тако J. Ravanas, *op. cit.*, п. 264 и 304.

вући⁽⁸⁴⁾. Уколико он одлучи да претходно дату сагласност повуче, радње другог лица на које је било пренето овлашћење за регистровање и објављивање постају недозвољене. Правни основ за предузимање ових радњи је опозивом нестао⁽⁸⁵⁾.

Право на опозив постоји као овлашћење и у неким другим субјективним правима. Вероватно најјасније, ово овлашћење постоји у ауторском праву⁽⁸⁶⁾. Оно је у тој области праћено и једним ограничењем. Наиме, аутор може да користи своје право покајања само ако би коришћење дела од стране другог лица могло нанети штету његовом научном или уметничком угледу⁽⁸⁷⁾. Поставља се питање да ли би се и у области права на лик могло увести слично ограничење. У том смислу, у теорији се, пре свега, говори о томе да субјекту права на лик не би требало признати право на опозив сагласности уколико се ради о регистровању и публиковању које је већ извршено⁽⁸⁸⁾.

Изгледа да ово ограничење не би требало прихватити. Јер, као прво, можда би се и могле наћи ситуације у којима би интерес другог лица да сагласност не буде опозвана, имао превагу у односу на интерес субјекта права на лик да одобрење повуче. То ће нарочито бити случај онда када једно лице своје право на лик злоупотребљава. У том случају, у складу с општим карактером који има правило о забрани злоупотребе права, остваривање права на опозив ће бити ограничено. Међутим, као друго, начелно говорећи, лик спада у она лична добра која су неодвојиво везана за једно лице јер је лик суштински са лицем повезан. Штавише, он представља део самог човека. У том смислу, у француској правној теорији се истиче⁽⁸⁹⁾ да уколико правило о праву покајања има оправдање у ауторском праву, и то због тога што ауторско дело представља еманацију личности аутора, још више правило о опозиву дате сагласности има оправдања у области права на лик, јер се ту не ради о еманацији личности, већ о личности самој. Због тога би требало, у сваком случају, признати субјекту права на лик овлашћење на основу кога он може да опозове дату сагласност.

Међутим, то ипак не значи да ће интереси лица које је имало пре опозива овлашћење за регистровање и публиковање бити увек повређени. Тако, пре свега, треба разликовати три ситуације у којима после опозива може да се нађе ранији ималац овлашћења за регистровање и публиковање. Као прво, опозив сагласности може да уследи убрзо после давања пристанка, а у сваком случају, носилац права на лик има овлашћење да од лица према коме је опозив уперен захтева уздржавање од регистровања и публиковања његовог лика. Друга ситуација постоји онда када је опозив учињен у току регистровања или публиковања. Тада субјекат права на лик има овлашћење да захтева да се вршење ових радњи прекине. Као и у првој, и у овој другој

(84) Теоретичари који проучавају право на лик сагласни су да субјекту овог права припада право на опозив дате сагласности. В. тако: D. Beocurt, *op. cit.*, п. 30; J. Ravanais, *op. cit.*, п. 306; R. Lindon, *op. cit.*; п. 106.

(85) Наравно, субјекат права на лик може опозивом другом лицу да причини штету, те ће због тога постати дужник накнаде штете. Међутим, ова његова обавеза нимало не утиче на постојање права на опозив.

(86) Због тога је у теорији изражено мишљење да за право на опозив у области права на лик треба сходно примењивати правила која важе за право покајања аутора. В: R. Lindon, *op. cit.*, п. 106.

(87) В. опширно о праву покајања аутора код: В. Бесаровић, *Право индустријске својине и ауторско право*, Београд, 1984, п. 257 и 258.

(88) Ово мишљење заступа: R. Lindon, *op. cit.*, п. 106.

(89) Овако мисли: J. Stoufflet (наведено према: J. Ravanais, *op. cit.*, п. 308, ф. 274).

хипотези, могуће је удовољити захтевима носиоца права на лик. Као што се видело, оправданост постојања права на опозив у овим ситуацијама није спорна. Међутим, оправданост овог права је спорна у трећој ситуацији. Она ће постојати уколико је регистровање и публикавање лика једног лица већ извршено. Шта у овом случају субјекат права на лик може да захтева од другог лица? Често – ништа. Тако, на пример, уколико је часопис у коме се налазила фотографија распродат, или је путем телевизије већ емитована слика једног лица, или је лик већ регистрован и фиксиран на некој материјалној подлози, носилац права на лик не може да захтева реституцију, јер је ову немогуће извршити. У овом случају, право на опозив заправо и не постоји. Такође, лице не може да захтева у овом случају ни накнаду штете. Ипак, некада ће бити могуће удовољити захтеву носиоца права на лик. Тако ће бити у случају када радња регистровања и публикавања траје, односно није завршена или када предстоји ново регистровање или публикавање. Међутим, треба уочити да овде, уосталом, као и у прве две ситуације, лице које је опозвало сагласност, не само што не може да захтева накнаду штете, већ и само постаје дужник накнаде штете коју је опозивом проузроковало. Знање о овом правилу, пак, практично, може веома много да утиче на одлуку субјекта права на лик да не опозове дату сагласност. Због ових практичних консеквенци које повлачи опозив дате сагласности, може се рећи да интереси лица које је опозивом изгубило овлашћење за регистровање и публикавање, неће бити тешко оштећени. Иако отпада сваки разлог за оспоравање права на опозив у случају да је регистровање и публикавање већ извршено.

Други разлог за оспоравање права на опозив у теорији се везује за чињеницу да је субјекат права на лик сагласност дао уз накнаду⁽⁹⁰⁾. Тако се каже да се, ако је сагласност дата уз накнаду, право на опозив изгубило, и обрнуто, ако није примљена накнада ово право постоји. Може се рећи да ово мишљење губи из вида две карактеристике које има право на опозив сагласности. Пре свега, право на опозив има изразито неимовински карактер. Са друге стране, право на опозив има функцију основног гаранта неотуђивости једног личног добра од свог носиоца. Стога се не може прихватити став да право на опозив нестаје уколико је за изјављену сагласност примљена накнада. Јер, то би онда значило да је накнада дата не само за овлашћење за регистровање и објављивање, већ и за само право на опозив. А то није могуће већ због самог неимовинског карактера који ово право има, али још више због његове незаменљивости и неотуђивости.

3. Захтев субјекта права на лик

Субјекат права на лик има право да захтева од свих трећих лица уздржавање од радњи којима се вређа његово право⁽⁹¹⁾. То значи да је право на лик, уосталом као и сва права личности, апсолутног карактера. Зато је нужно да се при одређивању садржине овог права има у виду и ово треће овлашћење које припада субјекту права на лик.

Тако би, на крају, право на лик могло да се одреди као апсолутно, субјективно право сваког лица да може самостално да одлучује о регистро-

(90) Ово мишљење заступају J. Appleton и H. U. Spohn (наведено према: J. Ravanis, *op. cit.*, п. 308, ф. 276).

(91) О апсолутном карактеру који имају права личности в. код: А. Фин-жгар *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 39; А. Радоловић, *op. cit.*, п. 107; J. M. Grossen, *op. cit.*, п. 9.

вању и публиковању свог лика⁽⁹²⁾. При томе, са једне стране, под одлучивањем о регистровању и објављивању лика мора се разумети одлучивање, како о самосталном фиксирању и публиковању свог лика, тако и оном које врши неко друго лице на основу сагласности субјекта права. Са друге стране, под одлучивањем о регистровању и објављивању од стране другог лица мора се разумети одлучивање не само о давању сагласности, већ и одлучивање о опозивању већ дате сагласности.

Сада, овако, *по себи* одређено право на лик, мора још да се упореди са другим апсолутним правима са којима стоји у вези.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА О ОДНОСУ ПРАВА НА ЛИК ПРЕМА ДРУГИМ АПСЛУТНИМ ПРАВИМА

Пре свега, право на лик може да се одреди насупрот праву својине. Субјекат права има једно апсолутно право које му даје непосредну правну власт над својим ликом. Овако одређено, право на лик је веома слично праву својине, као апсолутном праву на ствари. И управо је увиђање ове сличности између два права довело до теорије *ius in se ipsum*⁽⁹³⁾. По овој теорији, једно лице не само што може да има право својине на некој ствари, већ исто право може да има и на свом телу⁽⁹⁴⁾.

Међутим, то се не може прихватити јер субјекат права на лик, како се већ показало, има, са једне стране, овлашћења која власник ствари нема, али, са друге стране, исто тако, њему недостају она овлашћења која сопственик ствари има. Дакле, за нас овде није важно да ли се може прихватити да је лик једног лица ствар, те да због тога на њему може да постоји право својине. Сама разлика у садржини права на лик и права својине довољан је основ за одбацивање теорије *ius in se ipsum*.

Затим, право на лик може да се одреди према ауторском праву⁽⁹⁵⁾. Тако, право на лик у себи садржи овлашћење на основу кога титулар овог права може да одлучи о упознавању трећих лица са својим регистрованим ликом. Међутим, исто ово право има и лице које је лик регистровало и фиксирало на некој материјалној подлози. Зато се поставља питање да ли је право на лик једна врста ауторског права⁽⁹⁶⁾.

(92) В. нешто другачије одређење овог права код: С.Крнета, *О неким аспектима грађанскоправне заштите личности, право на властиту слику*, „Годишњак П.Ф. у Сарајеву”, 1967. Професорка у својој дефиницији не говори о овлашћењу лица да може да одлучи и о регистровању свог лика. В. слично и: А.Радоловић, *op. cit.*, п. 247;

(93) В.опширно о овој теорији код: А.Радоловић, *op. cit.*, п. 117 и даље.

(94) О проблему својине на деловима тела који су одвојени од свог носиоца в. код: Г.Пуглиесе, *Неколико проблема у вези са правом личности*, „Архив”, бр. 1/64, п. 22 и код: А.Радоловић, *op. cit.*, п. 219. Такође, у теорији постоји мишљење да је право на лик право својине, али, на слици. О томе в.код: В.В.Водинелић, *Лична права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, 1978, п. 921, али и одлуке француских судова које заступају исто мишљење код: R. Lindona, *op. cit.*, п. 115 и 116.

(95) Уопште о односу ауторског права према правима личности в.код: Ж.Радојковић, *op. cit.*, п. 264.

(96) Део теорије даје на ово питање потврдан одговор. В. преглед схватања о томе код: В.В.Водинелић, *Лична права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, 1978, п. 921; у том смислу теорија каже да човек има једну врсту „copyright naturel sur son portrait” (в.о томе заједно са прегледом схватања у теорији у Француској, Немачкој, Енглеској, САД, код: М.Ј.Велу, *op. cit.*, п. 78);

Јасно је да није⁽⁹⁷⁾. Свака истоветност између ова два права је привидна. Тако се право може уочити да су основи овлашћења за публикување једног регистрованог лика различити⁽⁹⁸⁾. Једанпут, ово овлашћење произлази из права на лик, други пут, из ауторског права. Дакле, основи су садржани у различитим правима. Даље, ова права су различита, између осталог, и због тога што имају различите објекте⁽⁹⁹⁾. Објекат права на лик је сам човеков лик, док је објекат ауторског права ауторско дело као човекова духовна креација⁽¹⁰⁰⁾. Ова два објекта се између себе потпуно разликују, пре свега зато што је немогуће посматрати човеков лик као духовну креацију аутора. Због тога право на лик и ауторско право у себи садрже различита овлашћења. Тако се јасно види да право на лик није право на духовну креацију човека, већ само право на једно лично добро, на лик.

Најзад, право на лик треба да се одреди и према праву на приватан живот⁽¹⁰¹⁾. У теорији се каже да се њихов однос може одредити као однос близанаца⁽¹⁰²⁾. У чему се састоје сличности, а у чему разлике између ова два права? Пре свега, сличности се састоје у томе што се и једним и другим правом штити човекова приватност. Тако, са једне стране, право на приватан живот штити човека од свих упада у приватност његових активности и стања у којима се налази (нпр. шта ради, са ким се виђа, у каквом је здравственом стању итд.). Са друге стране, правом на лик заштићена је приватност човековог лика. Као што сваки човек може да одлучи о томе да ли ће са својим приватним животом да упозна трећа лица, тако може да одлучи и о упознавању трећих са својим ликом. Стога се ова два права, право на приватан живот и право на лик, могу посматрати као делови једног општег права – права на приватност.

Овим општим правом се штити свеколика човекова приватност, односно приватност тогелитета човекове егзистенције. Тако се правом на приватност може заштитити приватност свих манифестација човекове егзистенције (гласа, лика, регистрованих мисли, активности и стања итд.). Због угро-

(97) Исто схватање заступају Ж.Радојковић, *op. cit.*, п. 264 и А.Финжгар, *Заштита личности у грађанском праву*, „Архив“, бр. 1/64, п. 11.

(98) Уопште о сукобу права личности и ауторског права в.код: В.Спајић, *Сукоб права личности и ауторског права*, „Привреда и право“, бр. 11-12/83.

(99) Овде се не улази у то да ли су ово разнородни објекти. Битно је да су они потпуно различити, чак и ако се посматрају у оквиру исте групе објеката. За схватање да је ауторско дело лично добро в.код: В.Спајић, *Правна природа ауторског права*, „Годишњак П.Ф. у Сарајеву“, 1955, п. 215. В.супра: Ж.Радојковић, *op. cit.*, п. 275.

(100) В. о ауторском делу као духовној креацији човека код: В.Бесаровић, *op. cit.*, п. 188 и даље.

(101) Теорија је углавном сагласна у томе да право на лик улази у оквир права на приватан живот, да има основу у заштити приватног живота, те да повреда права на лик представља истовремено и повреду права на приватан живот. В.тако: В.В.Водинелић, *Лична права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд, 1978, п. 921; А.Финжгар, *Осебностне правце*, Љубљана, 1985, п. 108; С.Крнета, *Поводом нових републичких и покрајинских закона о личним правима*, „Годишњак П.Ф. у Сарајеву“, 1980, п. 158 и 159, ф. 17 (са позивом на законска решења). Опширно о стању у западноевропским правима код: G. Pugliese, *op. cit.*, п. 59, ф. 33. Исто мишљење заступљено је и у делу судске праксе у Француској – в.о томе код: R. Lindon, *op. cit.*, п. 120. В.уопште о праву на приватан живот и појму приватног живота код: С.Крнета, *Лична права, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, том I, Београд 1978, п. 912; А.Радовић, *op. cit.*, п. 244 и даље; С.Цигић, *op. cit.*, п. 144 (са прегледом схватања у ф.2 на п. 144); J. Ravanat, *op. cit.*, п. 128 и даље (преглед схватања у француској правној теорији).

(102) В.тако: R. Lindon, *op. cit.*, п. 123.

жавања приватности појединих манифестација човекове егзистенције настаје потреба за формулисањем посебних права личности која би имала за циљ заштиту приватности појединих личних добара. Ова посебна права извиру из права на приватност, али и остају делови овог општег права. Њихов број има тенденцију сталног повећања и зависи од потребе за заштитом приватности појединих личних добара.

Међутим, као делови општег права на приватност, право на лик и право на приватан живот се разликују. Посебност права на лик се састоји у томе што се овим правом увек и непосредно штити приватност човековог лика. Дакле, без обзира на то да ли је у конкретном случају једно лице снимљено у току својих приватних активности, или је, апстрахујући од његових активности, ово лице само портретисано, тако да је регистрован само његов лик, акт регистрације и публикувања непосредно представља повреду права на лик. Јер, свако неовлашћено регистровање и публикување лика једног лица, пре свега, увек и непосредно представља само повреду приватности његовог лика. Тек после тога и посредно, ови акти могу да представљају повреду неког другог права личности, као, нпр. права на приватан живот⁽¹⁰³⁾, или права на аутентичност⁽¹⁰⁴⁾. Али, ова специфичност права на лик никако не доводи у питање његово постојање као посебног права⁽¹⁰⁵⁾. Напротив, могло би се рећи да управо ова специфичност афирмише право на лик као једно несумњиво корисно право. Најзад, управо би због ове корисности требало на крају ових излагања приступити не закључку расправе, већ новом студирању права на лик.

(Примљено 7. 6. 1989)

(103) У теорији се истиче да је некада објављивање слике једини начин повреде неког елемента приватног живота – наводи се као пример објављивање слике нудиста (в. о томе код: R. Lindon, *op. cit.*, п. 122.

(104) Тако се у теорији сматра да се правом на лик не штити само право на приватан живот, већ и право на аутентичност. У том смислу се каже да се правом на лик осигурава поштовање човековог индивидуалитета. В. тако: J. Ravanais, *op. cit.*, п. 18 и 19.

(105) В.слично код: С.Цигој, *op. cit.*, п. 146. Преглед схватања у теорији која заузимају исти став в. код: М.Ј. Velu, *op. cit.*, п. 79, ф. 151, и схватања у делу француске судске праксе код: R. Lindon, *op. cit.*, п. 119.